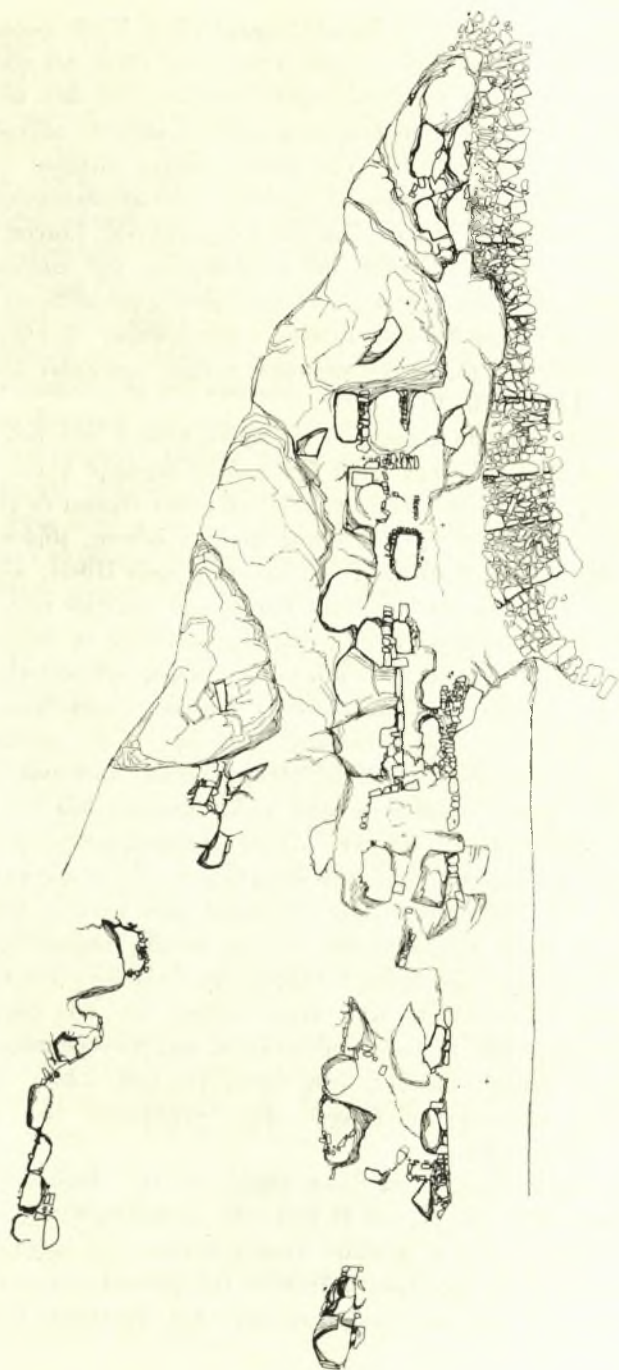

14. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΘΗΡΑΣ

(Πίν. 122 - 130)

Ἡ ἐφετερινὴ ἀνασκαφικὴ ἐρευνα εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς ἀρχαίας Θήρας ὑπῆρξε σύντομος, διήρκεσεν ἐννέα μόνον ἡμέρας ἀπὸ 9 - 17 Δεκεμβρίου, ἔδωκεν ὅμως ἐνδιαφέροντα εὗρηματα. Ὡς βοηθὸς ἔλαβε μέρος ἡ ἀρχαιολόγος δ. Νίκη Ἑτζέογλου.

Ὁ καθαρισμὸς τοῦ λιθοστρώτου τῆς ἀρχαίας «σκυρωτᾶς» ὁδοῦ, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποκαλυφθῆ μετὰ τὴν πρώτην στροφὴν (ΠΑΕ 1965, 183), ἔδειξεν ὅτι δὲν ἦτο ἐνιαῖον, ὥς ἄφηνε νὰ φανῇ ἡ κανονικὴ σειρὰ τῶν ταφικῶν κατασκευῶν, αἵτινες βαίνουν κατὰ μῆκος τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς. Τὸ τελευταῖον τμήμα παρουσιάζει μεγαλύτεραν κλίσιν, ἢ ὁποία δὲν ἐξομαλύνεται πρὸς τὸ μέσον, ἀλλ' εἰς ἀπόστασιν 19.70 μ. ἀπὸ τὴν δευτέραν στροφὴν (ΠΑΕ 1966, 137) δημιουργεῖται διαφορὰ ἐπιπέδων 1 μ. περίπου. Αἱ βαθμίδες τοῦ λιθοστρώτου, καθ' ὅσον πλησιάζουν πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐμφανίζονται ἀπόκλινιν πρὸς τὰ ἔξω καὶ καταλήγουν εἰς κλιμακωτὴν ἀτραπὸν, ἣτις διαγράφει καμπύλην πρὸς ΒΑ. καὶ κατέρχεται περισσότερον ἀπότομα τὴν κλιτύν (εἰκ. 1). Ποῦ ὠδήγει ἡ ἀτραπὸς αὕτη δὲν ἐξηκριβώθη, διότι αἱ βαθμίδες διακόπτονται καὶ ἡ συνέχεια δὲν εἶναι σαφής. Κατὰ τὸ τέλος περίπου τοῦ σωζομένου τμήματος ἀπεκαλύφθη μία τεφροδόχος ὕδρια, πλήρης ὁστῶν (πίν. 122α. β). Ἦτο τοποθετημένη ὀρθία καὶ στερεωμένη ἐξωτερικῶς διὰ λίθων. Τὸ ὑπόλοιπον τμήμα τῆς κυρίας ὁδοῦ, μήκους 38.80 μ. μέχρι τῆς πρώτης στροφῆς, παρουσιάζει εὐθύγραμμον πορείαν καὶ κανονικὴν κλίσιν. Μέχρις ἀποστάσεως 13.50 μ. ἀπὸ τὸ σημεῖον τῆς διακοπῆς τὸ φυσικὸν πέτρωμα φθάνει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ λιθοστρώτου καί, ὅπου συμβαίνει νὰ εἶναι στενότερον τοῦ πλάτους τῆς ὁδοῦ, συμπληρῶνεται διὰ λίθων εἰς πλάτος 2.80 μ. Ἐξωτερικὸν ἀνάλημμα ἐκ μεγάλων λίθων εἰς μῆκος 3.70 μ. συγκρατεῖ τὴν συμπλήρωσιν αὐτὴν πρὸς τὴν κατωφέρειαν. Τὸ τμήμα τοῦτο τῆς ὁδοῦ ἀνήκει βεβαίως εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν, καθὼς δεικνύει ἡ σειρὰ τῶν ταφικῶν κατασκευῶν καὶ πυρῶν, ἣτις δὲν ἀπομακρύνεται τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς. Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, ὅτι τὸ ἐν συνεχείᾳ τμήμα μέχρι τῆς δευτέρας στροφῆς, καθὼς καὶ ἡ ἀτραπός, εἶναι παλαιότερα καὶ κατόπιν κατεσκευάσθη ἢ ἀνετωτέρα ἀνάβασις, ἢ ὁποία θὰ ἔπρεπε νὰ καλύψῃ τὸ τμήμα τοῦτο διὰ τὴν ὁμαλὴν συνέχειαν τοῦ ἐπιπέδου

Εικ. 1. Σχέδιον τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς.

ἀπὸ τὴν πρώτην στροφὴν. Ὅτε ἡ ἀτραπὸς ἡχρηστεύθη, ἔλαβε χώραν καὶ ἡ ἐντὸς τῆς ὑδρίας ταφή. Ἄλλ' εἰς τὸ τμήμα τοῦτο τῆς ὁδοῦ δὲν εὐρέθησαν ἵχνη δευτέρου λιθοστρώτου εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον, ἐνῶ διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν βαθμίδων ἔχουν χρησιμοποιηθῇ λαξευτοὶ λίθοι ἐκ ταφικῶν κρηπιδωμάτων. Ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου εὐρέθησαν τεμάχια ὑαλίνου ληκυθίου ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἦτο ἄρα ἐν χρήσει εἰς χρόνους πολὺ μεταγενεστέρους τῶν ἀρχαϊκῶν. Τὸ πιθανώτερον λοιπὸν εἶναι ὅτι ἡ ἀρχαϊκὴ ὁδὸς ἔπαυσε νὰ χρησιμοποιῇται μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ νεκροταφείου καὶ κατεσκευάσθη ἄλλη περισσότερον σύντομος κάθοδος.—Παραλλήλως ἐξηκολούθησεν ἡ ἀποκάλυψις τῆς ὁδοῦ μετὰ τὴν δευτέραν στροφὴν, ἥτις ἔφθασεν εἰς μῆκος 36 μ. Ταφικαὶ κατασκευαὶ κατὰ μῆκος τοῦ τμήματος τούτου καὶ πάλιν δὲν παρετρήθησαν (βλ. ΠΑΕ 1966, 137).

Ἡ ἀνασκαφὴ ἐνηργήθη κυρίως εἰς τὰ πρᾶνῃ μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν τῆς ὁδοῦ. Εἰς ἓνα ἐκ τῶν βράχων παρὰ τὴν πρώτην στροφὴν ἡ ἄνω ἐπιφάνεια εἶχε λαξευθῇ κατὰ τρόπον ἀφήνοντα εἰς τὸ μέσον ἕξαγμα ἐν εἵδει κυβολίθου. Ὅπισθεν εἶχεν ἀνοιγῇ ὀρθογώνιος περίπου λάκκος, μήκους 1.85, πλάτους 0.80 καὶ βάθους 0.35 μ. Τοιχάριον ἐκ μικρῶν λίθων, εἰς μῆκος 3.75 μ., συνεκράτει τὰ χῶματα κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν πλευράν (πίν. 122γ). Ἐντὸς τοῦ λάκκου ὑπῆρχε πυρὰ ταφῆς, ἥτις εἶχε καλυφθῇ δι' ἀτάκτως ἐρριμμένων λίθων. Τὰ κτερίσματα ἦσαν μία μελανόμορφος ὀφθαλμωτὴ κοτύλη φέρουσα πρόχειρον παράστασιν ἀναεκκλιμένου Διονύσου κρατοῦντος κέρας καὶ ἄλλα μικρότερα ἀγγεῖα. Εἰς ἀπόστασιν 10 μ. ὑψηλότερα συνεπληρώθη ἡ ἀποκάλυψις μιᾶς συστάδος ἐκ πέντε οἰκογενειακῶν προφανῶς ταφῶν (πίν. 123α. β). Ὁ χῶρος περικλείεται ἀπὸ τρεῖς βράχους, δύο τῶν ὁποίων συνδέονται δι' ἀναλημματικῶν τοίχων, οἵτινες σχηματίζοντες ὀξεῖαν γωνίαν συγκρατοῦν τὰ χῶματα πρὸς τὴν ἀνωφέρειαν. Τὸ μῆκος τῶν εἶναι 1.60 καὶ 2.10 μ., τὸ ὕψος μέχρι 1.70 μ. Αἱ ταφαὶ ἦσαν καύσεις ἐντὸς ἐπιμήκων λάκκων, οἱ ὅποιοι περιβάλλονται ἀπὸ τὰ συνήθη ταφικὰ κρηπιδώματα. Ἐπειδὴ τὸ μεταξὺ τῶν βράχων ἔδαφος ἦτο ἐπίπεδον, δὲν φαίνεται ὅτι τὰ κρηπιδώματα ἀπετελοῦντο ἀπὸ περισσότερων τῶν δύο δόμων. Ὡς ὕλικὸν εἶχε χρησιμοποιηθῇ ρόδινος ἀσβεστόλιθος καὶ ἐρυθρὸς πῶρος. Ἐπὶ ἑνὸς τάφου ἔκειτο μικρὸς κυβόλιθος, ἄνευ ἐπιγραφῆς (πίν. 122δ), ἀλλ' ἐπὶ τῆς παρειᾶς τοῦ ὑπερκειμένου βράχου ἦσαν ἐγχάρακτα δύο ὀνόματα **ΑΝΥΤΑΙΑΣ** καὶ **ΠΑΣΕΙΘΟΟΣ**.

Ἐκαθαρίσθησαν ἐπίσης πέντε ἄλλαι πυραὶ, ἐκ τῶν ὁποίων καλύτερα κτερίσματα ἔδωσαν δύο πρὸς Ν. τοῦ ἐν ἔτει 1961 ἀποκαλυφθέντος λαξευτοῦ τάφου καὶ εἰς ἀπόστασιν 5 μ. περίπου ἐσωτερικώτερον τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ. Ἀμφότεραι ἔκειντο ἐντὸς προχείρου λαξεύσεως τοῦ φυσικοῦ πετρώματος καὶ ἐπροστατεύοντο κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν πλευράν διὰ προχείρων τοιχαρίων.

Μήκος εἶχον ἢ μία 1.40 καὶ ἡ ἄλλη 1.60 μ., πλάτος 0.60 καὶ 1.20 μ. ἀντιστοιχῶς. Τὰ εὐρήματα ἦσαν χάνδραι, κοινὰ ἀγγεῖα, εἰς μελανόμορφος σκύφος τοῦ ζωγράφου τοῦ Αἴμονος (πίν. 125α) καὶ μία ταινιωτὴ κύλιξ φέρουσα παράστασιν παλαιστῶν (πίν. 125β)¹. Ὑπεράνω τοῦ στρώματος τῆς μιᾶς ἐκ τῶν πυρῶν εὐρέθησαν τὰ τεμάχια ἀρχαῖκου ἀγαλματίου καθημένης γυναικείας μορφῆς (ἐλλείπει δυστυχῶς τὸ πρόσωπον) ἐκ μαλακοῦ πώρου τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀκρωτηρίου. Τὸ ὑλικὸν τοῦτο ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως διὰ μικρὰ ἀγαλμάτια, ἀλλὰ δὲν ἔλειπον εἰς τὴν Θήραν καὶ μεγάλα ἔργα. Πρὸ διετίας ἔχει εὐρεθῇ ἡ χεὶρ ἀρχαῖκου ἀγάλματος μεγέθους μεγαλυτέρου τοῦ φυσικοῦ, ὥραίας ἐργασίας καὶ διασώζουσα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἐρυθρὸν χρῶμα, παλαιότερον δὲ ἀπότμημα ἐκ τοῦ στήθους ἀρχαϊκῆς σειρῆνος.

Ἀπροσδοκίτως ἄφθονα εὐρήματα ἔδωσε μία θολοειδῆς κατασκευὴ ὑπεράνω τοῦ λαξευτοῦ τάφου. Ἡ κατασκευὴ αὕτη εἶχε πεταλόσχημον διάγραμμα μὲ τὴν εὐθειαν πλευρὰν πρὸς ΒΑ., μήκος 1.20, μέγιστον πλάτος 0.80 καὶ ὕψος 0.83 μ. (πίν. 123γ). Ἦτο κατεσκευασμένη δι' ἀργῶν λίθων, οἵτινες κατὰ τὸ βόρειον τμήμα ἐστηρίζοντο ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου. Εἰς τὸν περιορισμένον χώρον τοῦ ἐσωτερικοῦ εὐρέθησαν δύο κρατῆρες, ὁ εἰς μεθ' ἑλικοσχίμων λαβῶν καὶ ὁ ἕτερος κορινθιακοῦ τύπου (πίν. 124α. β). Ἐντὸς τῶν ἀγγείων ἡ πέριξ αὐτῶν εἶχον συσσωρευθῇ 31 πήλινα εἰδώλια καὶ 27 ἀγγεῖα. Τέσσαρες μεγάλαι γυναικεῖαι προτομαί, καθὼς καὶ ἄλλα μικρότερα εἰδώλια, εὐρέθησαν δυστυχῶς διαλελυμένα. Ἀλλὰ καὶ οἱ κρατῆρες ἦσαν πολὺν κατεστραμμένοι ἐκ τῆς ὑγρασίας. Ἐντὸς τῆς θολοειδοῦς κατασκευῆς δὲν διεπιστάθησαν ἵχνη πυρᾶς ἢ λείψανα ὀστέων. Ὁ προορισμὸς τῆς ἡτο, διὰ τὴν περιλάβη τὰς νεκρικὰς προσφορὰς. Ἀλλὰ πέριξ αὐτῆς ἀπεκαλύφθησαν τρεῖς πυραῖ, ἐκ τῶν ὁποίων δύο τοῦλάχιστον σχετίζονται πρὸς τὴν θολοειδῇ κατασκευὴν. Ἡ πρώτη ἔκειτο κατὰ μήκος τῆς προσθίας πρὸς τὴν κατωφύρειαν πλευρᾶς καὶ εἶχε μήκος 1.10 καὶ μέγιστον πλάτος 0.30 μ. (πίν. 124γ). Προφανῶς δὲν εἶχε χρησιμοποιηθῇ διὰ ταφῆν. Περιεῖχεν ἓνα μελανόμορφον σκύφον μὲ παράστασιν διονυσιακοῦ θιάσου καὶ δύο ὥραίας κύλικας, μίαν ταινιωτὴν φέρουσαν παράστασιν ἀρματοδρομίας (πίν. 126β) καὶ μίαν χειλεωτὴν αὕτη ἐξωτερικῶς εἶναι ἀκόσμητος, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν φέρει παράστασιν ἱππέως. Ἡ ἄλλη πυρὰ ἦτο σχεδὸν παράλληλος πρὸς τὴν προηγούμενην χωριζομένη διὰ μικροῦ τοιχαρίου—αἱ ἄλλαι πλευραὶ εἶχον προχέως λαξευθῇ εἰς τὸ φυσικὸν πέτρωμα. Ὁ πυθμὴν ἔκειτο 0.35 μ. χαμηλότερον. Τὸ μήκος ἦτο 1.50 καὶ τὸ πλάτος 0.52 μ. Ὑπεράνω τοῦ στρώματος τῆς πυρᾶς, τὸ ὁποῖον εἶχε πάχος 0.20 μ., ἴστατο στερεωμένος ἐξωτερικῶς διὰ μικρῶν λίθων εἰς ἐντοπίου κατασκευῆς πίθος μετὰ καλύμματος πλήρης

¹ Πρβ. Точна, πίν. 79, 1063.

κεκαυμένων ὀστέων. Ἀλλὰ καὶ ἡ πυρὰ περιεῖχε λείψανα ὀστέων, καθὼς καὶ τὰ ὀστρακα μιᾶς μελαμβανοῦς κύλικος καὶ ἄλλων χονδροτέρων ἀγγείων.

Ἐκ τῶν δύο κρατήρων τῆς θολοειδοῦς κατασκευῆς ὁ κορινθιακοῦ τύπου φέρει παράστασιν ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψεως τοῦ Θησέως (ἡ μορφή εἶναι ἀγένειος) καταπαλαίνοντος τὸν μαραθώνιον ταῦρον καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης σειρᾶς κωμαστῶν (πίν. 126α)¹. Ὁ ἕτερος ἔφερεν εἰς τὸν λαιμὸν παράστασιν πολεμιστῶν, κατὰ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα ἦτο ἀπλῶς μελαμβαφής. Μεταξὺ τῶν σωζομένων εἰδωλίων παρίστανται κατακεκλιμένοι συμποσιασταί (πίν. 127β καὶ 128δ), δαιμονικαὶ μορφαί, ὧν ἡ μία ἐντόνου ρεαλισμοῦ² (πίν. 128β), ὀκλάζοντες Σίληνοὶ κλπ. Εὐρέθη ἐπίσης ἐν πλαστικὸν ἀγγεῖον εἰς σχῆμα κεφαλῆς Ἡρακλέους³ (πίν. 128α) καὶ ἐν ἀνατολικοῦτον εἰδῶλιον καθημένης ἐπὶ θρόνου θεᾶς (πίν. 128γ). Τὰ ἄλλα πῆλινα εἰδῶλια ἦσαν τὰ συνήθη ἐκ τῶν τάφων τῆς Θήρας ζῶα (χοιρίδια, χελῶναι, πίθηκοι, περιστρεαί). Τὰ ἀγγεῖα εἶναι ἐντόπια θηραϊκά (πίν. 127α), ἀρκετὰ κορινθιακά (πυξίδες, κοτύλαι), ἀλλὰ τὰ περισσότερα ἀττικά. Ἀναφέρονται τὰ σημαντικώτερα: μία μελανόμορφος ὕδρία, ἐπὶ τῆς ὁποίας παρίσταται Ζεὺς καὶ Ἑρμῆς ὁδηγοῦντες τὰς τρεῖς θεᾶς τῆς κρίσεως τοῦ Πάριδος (πίν. 129α), μία ὄλπη φέρονσα παράστασιν νέου ὁδηγοῦντος ἵππον (πίν. 129β) καὶ δύο ταινιωταὶ κύλικες μικρῶν καλλιτεχνῶν ἢ μία φέρονσα παραστάσεις μυθολογικῶν μαχῶν εἶναι ἐλλιπής, εἰς τὴν ἄλλην εἰκονίζονται ἵππεῖς καὶ ἔλαφοι (πίν. 129γ). Τὰ ἀξιολογώτερα πάντως εὐρήματα εἶναι δύο ροδιακὰ πινάκια τὸ ἐν ἐλλιπὲς φέρει παράστασιν λέοντος, τὸ ἄλλο κάπρου (πίν. 130).

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Σ. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Τὰ ἴδια θέματα ἔχει καὶ ὁ κρατὴρ CV Louvre 12 πίν. 180.

² Ἄλλο παριστᾷ ἀνδρικήν μορφήν με κωνικὸν πῖλον, ἣτις φέρει ἐπὶ τοῦ ὤμου παιδίον, πρβ. Lindos I, πίν. 108, 2318. Τὰ πῆλινα ταῦτα εἰδῶλια εἶναι ροδιακῆς προελεύσεως.

³ Βλ. HIGGINS, Terracottas in the British Museum, πίν. 19, 95.

α. Ἡ κλιμακωτὴ ἀτραπός.

β. Ταφή παρὰ τὴν κλιμακωτὴν ἀτραπὸν.

γ. Ταφή παρὰ τὴν στροφὴν τῆς ὁδοῦ.

δ. Ὑστεροαρχαϊκαὶ ταφικαὶ κατασκευαί.

α - β. Συστάς ἀρχαίων τάφων.

γ. Θολοειδής κατασκευή.

α - β. Ἀγγεῖα εἰς τὴν θολοειδῇ κατασκευὴν.

γ. Θολοειδῆς κατασκευή.

α. Μελανόμορφος άττικὸς σκύφος.

β. Ταινιωτὴ κύλιξ.

α. Μελανόμορφος κρατήρ.

β. Ταινιωτή κύλιξ.

α. Ἀρχαϊκή θηραϊκή πυξίς.

β. Συμποσιαστής.

α. Πλαστικόν ἄγγειον.

β. Ειδώλιον δαιμονικῆς μορφῆς.

δ. Συμποσιαστής.

γ. Ειδώλιον καθημένης θεᾶς.

α. Μελανόμορφος ὕδρεια.

β. Μελανόμορφος ὀλπη.

γ. Ταινιωτὴ κύλιξ.

α - β. Γοδιακά πινάκια.